

DAVRANIŞSAL İKTİSADIN NEOKLASİK İKTİSAT FAYDA TEORİLERİNE ELEŞTİRİSİ VE DAVRANIŞSAL İKTİSATTA FAYDA- MUTLULUK İLİŞKİSİ

Hatime KAMİLÇELEBİ

Kırklareli Üniversitesi

Öğretim Görevlisi

hatimekamilcelebi@hotmail.com

Özet

Ana akım iktisadi görüşe göre birey, rasyonel davranarak tüketimini optimum derecede hesaplamakta ve bu şekilde maksimum faydaya ulaşmaktadır. Faydanın ölçülebilir olduğuna ve ölçülemeyeceğine dair ise kardinal ve ordinal fayda teorileri bulunmaktadır. Fakat davranışsal iktisat ile ilgili yapılan çalışmalarda fayda; karar faydası, deneyimlenen fayda (anımsanan fayda ve gerçek zaman faydası), beklenen fayda, kalıntı fayda (residual utility) ve tanısal fayda (diagnostic utility) olarak ele alınmakta ve bu kavramları açıklayabilmek için çeşitli deneyler yapılmaktadır. 2002 yılında ekonomi alanında Nobel ödülü alan psikolog Daniel Kahneman'ın da öncülük ettiği fayda teorilerine ait deneyler ile kişilerin ne hissettikleri ve mutlu olup olmadıklarına nasıl karar verdikleri araştırılmıştır. Böylelikle ana akım iktisadın insan yaşamında bir ölçü olarak ele aldığı fayda kavramının yanında mutluluk kavramının da iktisatta önem kazandığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: fayda, mutluluk, davranışsal iktisat

Alan Tanımı: Davranışsal İktisat, (İktisat)

CRITIQUE OF UTILITY THEORIES OF NEOCLASSICAL ECONOMICS OF BEHAVIORAL ECONOMICS AND RELATIONSHIP UTILITY AND HAPPINESS IN TERMS OF BEHAVIORAL ECONOMICS

Abstract

According to mainstream economics view, by acting rationally an individual calculates his consumption at the optimum level and in this way reaches to the maximum utility. There are cardinal and ordinal utility theories concerning the measurability an immeasurability of the utility. But in the studies related to the behavioral economics, the utility is handled as decision utility, experienced utility

(remembered utility and real time utility) expected utility, residual utility, and diagnostic utility, and experiments have been conducted to explain these concepts. In 2002, with the experiments dealing with the utility theories which are also pioneered by the Nobel Prize winner psychologist Daniel Kahneman, what people feel and how they decide on whether they are happy or not are researched. Hence, it is seen that the concept of happiness is gaining importance in economics alongside the utility concept which is accepted as a measure in human life by the mainstream economics.

Keywords: *utility, happiness, behavioral economics*

JEL Code: D03 - Behavioral Economics; Underlying Principles

1. GİRİŞ

Anaakım iktisadın açıklamış olduğu fayda teorileri yerine artık daha detaylı fayda kavramları kullanılmaktadır. Bu kavramları açıklamak için birçok iktisatçı ve psikolog çeşitli deneyler yapmışlardır. Bu çalışmada ilk olarak faydanın tarihi evrimi gözden geçirilmiş olup, neoklasik iktisatta yer alan kardinal ve ordinal fayda teorileri ve temsilcilerine yer verilmiştir. İkinci olarak fayda kavramlarının açıklamasına yer verilmiş olup, özellikle Jeremy Bentham'ın hazcı fayda olarak adlandırdığı ve Bentham'dan günümüze kadar gelmiş olan ve neoklasik iktisadın temsilcileri tarafından ölçülemeyeceği düşünülen deneyimlenen fayda kavramı açıklanmıştır. Son olarak da deneyimlenen faydanın ölçülmesiyle ilgili deneylere yer verilmiş olup, bu deneylerin yardımı ile deneyimlenen faydayı diğer fayda kavramlarından ayıran noktalar üzerinde durulmuştur.

1.1. Faydanın Tarihi Evrimi

Geleneksel iktisatta fayda, ölçülme ve ölçülememe durumuna göre ordinal fayda ve kardinal fayda olarak ikiye ayrılmaktadır. Faydanın ölçülebileceğini savunan iktisatçılar (kardinal faydacılar) her mal ya da mal grubunun belirli bir fayda birimiyle ölçülebileceğini kabul etmektedirler. Faydanın ölçülmesinde fayda birimi kullanılmaktadır. (Dinler, 2011:31) Faydanın ölçülebilir olduğunun varsayıldığı kardinal fayda teorisi, marjinal fayda, toplam fayda ve azalan marjinal fayda ilkesi gibi üç temel kavram üzerine kurulmuştur. Kişinin belirli bir dönemde tükettiği bir malın tüm birimlerinden elde ettiği faydaya, toplam fayda, kişinin belirli bir dönemde tükettiği bir malın her ilave biriminden elde ettiği faydaya ise, marjinal fayda denilmektedir. Marjinal fayda kişinin her ilave birim mal tüketmesi sonucu, toplam faydada meydana gelen değişikliğe eşittir. (Ünsal, 2010:135) Tüketicinin belirli bir maldan belirli bir dönemde kullandığı mal miktarı arttıkça, her ilave birimden elde ettiği faydanın veya kısaca marjinal

faydanın giderek azalmasına, azalan marjinal fayda ilkesi denir. (Ünsal, 2010:136) Marjinal fayda kavramı ve tüketici denge koşulu, İngiliz iktisatçı William Stanley Jevons (1835-1882) tarafından 1871’de yayımlanan “Politik İktisadın Teorisi” adlı kitapta keşfedilmiştir. (Jevons, 1888: 49) Bu yüzden de bazı iktisatçılar kardinal yaklaşımdaki tüketici denge koşulunu, gelirin tümü harcadığında her mal için harcanan son liranın tüketiciye sağladığı marjinal faydaların eşit olmasını, Jevons Kanunu diye nitelendirir. Avusturyalı iktisatçı Carl Menger 1871’de yazdığı “Principles of Economics” kitabında (1840-1921) ve Fransız iktisatçı Leon Walras’da (1834-1910) “Elements of Pure Economics” kitabında 1874’de marjinal fayda kavramını ele almıştır. Gossen de 1854’de yazdığı “The Laws of Human Relations and the Rules of Human Action Derived Therefrom” kitabı ile kardinalistler arasında yer almaktadır. Jevons, Marshall, Edgeworth gibi klasik iktisatçılar Bentham’ın düşüncelerinden etkilenmiştir. (Read, 2004:2) Malların faydalarının ölçülmesinin mümkün olmadığını, ancak tüketicilerin malların kendisine sağladığı faydaya göre sıraya dizebileceğini savunan ordinalistler arasında Francis Edgeworth (1881), Giovanni Battista Antonelli (1886), Irving Fisher (1893), Vilfredo Pareto (1906), John Hicks (1939) ve Roy George Douglas Allen (1934) yer alırlar. Anaakım iktisata tüketici talebinin açıklanmasında, kardinal ve ordinal fayda yöntemleriyle farklı yollardan aynı sonuca varılmaktadır. (Dinler 2011:30)

Neoklasik iktisatın üzerinde durduğu noktalardan biri klasik iktisattan ödünç aldığı rasyonellik ilkesidir. Bu ilke ile insanların acı ve zevklerinde, farklı malların kendisine sağladığı faydanın ölçülmesinde ve gelecek ihtiyaçlarının ayarlanmasında rasyonel olduğu kabul edilmiştir. Bu bakış açısı bir bakıma Bentham’ın faydacı felsefesinden alınmıştır. Rasyonel bakışın bir uzantısı, iktisadi karar birimlerinin kısıtlı birer ençoklaştırıcı olduklarına açılır. (Küçükkalay, 2008:230) Bentham’ın iktisat kuramını etkileyen çalışması; 1789 yılında yayınlanan “Introduction to the Principles of Morals and Legislation” isimli kitabıdır. Bentham faydacılığı, “herhangi bir nesnede ona haz, iyilik ya da mutluluk üretme eğilimi veren özellik” olarak tanımlamaktadır. (Bentham, 2005;21) Bentham’a göre haz ve acı, toplumdaki tüm ilişkileri belirleyen şeylerdir. Bentham, hazza yönelme eğiliminin evrensel olduğunu söylemektedir ve toplumun hayatlarındaki amaçlarını, hazların artırılması ve acıların azaltılması yönündeki temel eğilime bağlı olarak belirleyeceklerini düşünmektedir. Bentham’a göre, kişi mutlu olduğunda diğer insanların da mutluluğunu etkilemektedir. (Bentham, 2005;144) Bentham teorisinde haz hesabı (hedonic calculus) kavramını kullanmış olup, faydayı bireyin içsel mutluluğu ile ölçülebilen psikolojik bir büyüklük olarak görmüştür. Tüketicilerin tahmini fayda

maksimizasyonuna ulaştığı varsayımı da Jeremy Bentham (1789)'a dayanır. (Risk ve belirsizlik kavramından dolayı tahmini ifadesi kullanılmıştır.) Bentham'ın orijinal kullanımında fayda, acı ve haz deneyimi olarak ifade edilir ve ne yapacağımızın yanısıra ne yapmalıyız vurgular. Fayda hazcı bir karakteristiğe sahiptir ve bu kavram davranışsal iktisat ile ilgili alanda yaptığı çalışmalarla Nobel ödülüne layık görülen Daniel Kahneman'ın çalışmalarında deneyimlenen fayda olarak yerini bulmaktadır. Bentham'ın döneminden beri fayda kavramı değişmekle birlikte birçok iktisatçı tarafından karar faydası kavramı olarak kullanılmaktadır. (Wilkinson, 2008:54) 19. yüzyıl ekonomisinde Bentham'ın önemli bir etkisi bulunmaktadır. (Read, 2004:1) Rasyonel seçim teorisiyle birlikte Bentham'ın faydacılığı terk edilmiştir. Bentham'ın faydacılığının terk edilmesinin ana nedeni onun ölçülebilmesinin imkansız görülmesidir. (Read: 2004:1) Fakat Daniel Kahneman'ın "Back to Bentham" makalesi deneyimlenen faydanın ölçümüne dayalıdır. Kahneman, bu makalesinde rasyonalite anlayışını değiştirmeyi vaat etmektedir. (Read: 2004:1)

2. DAVRANIŞSAL İKTİSATA GÖRE FAYDA KAVRAMI VE MUTLULUK İLE İLİŞKİSİ

2.1. Fayda Kavramları

Fayda kavramlarını açıklamak için tek bir yöntem uygulamak yerine daha kompleks deneylerle faydanın açıklanmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Fayda kavramlarını şu şekilde açıklayabiliriz.

1) Karar faydası, geçici olarak genişletici çıktılar üzerine bir ölçüttür. Seçimlerden bir sonuç çıkarır. Bir şeye istekliliği ortaya çıkarmak gibi dolaylı bir metod veya benzer konuların karşılaştırılmasından biridir. Gözlemlenen tercihlerin sonucudur. Gözlemlenen bir davranışın temelini oluşturduğu düşünülen sayısal bir değerdir. (Fehr & Camerer, 2007:420) İnsan ve hayvanlar üzerinde yapılan çalışmalar karar faydasının ortaya çıkışında dopamine sistemi, ventral striatum, prefrontal korteks ve amygdalanın rolleri olduğunu kanıtlamışlardır. (Treper, Fox& Poldrack, 2005:42) Striatum, amygdala gibi duygusal sistemden ve beyinsel korteksin tüm kısımlarından girdi alır. Ventral Striatum; dürtü ve hareket konusunda oldukça güçlü rol oynar (Camerer, Loewenstein ve Prelec 2005: 28). Örneğin, insanlarda striatumdaki dopaminin azalması durumunda gönüllü hareketten yoksunluk olarak bilinen Parkinson hastalığı oluşmaktadır. (Camerer, Loewenstein ve Prelec 2005: 30). Kontrollü süreçler esas olarak beynin ön kısmı olan Prefrontal kortekste gerçekleşmektedir. Prefrontal korteks diğer bütün bölgelerden girdileri almakta, yakın ve uzun dönem amaçları oluşturmak için

bunları birleştirmekte ve bu amaçları dikkate alacak davranışları planlamaktadır. Amygdala; beyin zarının aşağısında bulunmaktadır ve korku gibi pek çok otomatik duygusal cevaplardan sorumludur. Örneğin amygdalası zarar görmüş hayvanların korku tepkileri bulunmamaktadır. Benzer şekilde, amygdalası zarar görmüş insanlar da tehdit dürtüsüne karşı eksik tepki vermektedirler. (Camerer, Loewenstein ve Prelec 2005: 17-22).

2) Deneyimlenen Fayda: Fayda, gözlemlenen seçimler ve bu seçimleri açıklamak için kullanılır. Deneyimlenen fayda ve karar faydasını ayırt etmek için Bentham'ı referans göstermeliyiz. Birkaç istisna dışında deneyimlenen fayda modern ekonomik söylemde özellikle gözardı edilir. Deneyimlenen faydanın reddinde iki temel argüman şu şekildedir: (Kahneman, Wakker, Sarin, 1997:375)

- i. Öznel hazcı deneyim gözlemlenemez veya ölçülemez.
- ii. Faydanın sonuçları hakkında gerekli tüm bilgiler bilinmektedir, çünkü rasyonel insan hazcı deneyimini optimize etmeyi amaçlar.

Bu durumun aksine deneyimlenen fayda hem ölçülebilir hem de ampirik olarak karar faydasından farklıdır. (Kahneman, Wakker, Sarin, 1997:375) Deneyim faydası elde edilen kalitenin zevksel biçimidir. Temel yapı bloğu anlık faydadır. Deneyimlenen fayda psikolojik olaylardan veya kişisel deneyimlerin ön raporundan oluşmaktadır. Anlık fayda, Jevons, Edgeworth ve Bentham'ın çalışmalarındaki keskinliğin/şiddetin boyutuna uymaktadır. Bu analizde ise geçici olarak genişletici çıktılar değerlendirilmektedir. (Wilkinson, 2008:58) Deneyimlenen faydanın sinirsel temelleri, limbic, beyin sapı ve kortikal alanlarda oluşan bir ağ ile ilişkilidir. Nörogörüntüleme ile deneyimlenen kayıp sürecinde amygdala ve deneyimlenen kazanç sürecinde ise ventromedial prefrontal korteks, striatum ve orbital ile ilişkili olduğu ortaya çıkmaktadır. (Trepel, 43)

Kahneman, deneyim boyunca (gerçek zaman faydası) ve deneyimden sonraki (anımsanan fayda) fayda arasında farklılıklar bulmuştur. Bunlar şu şekildedir: (Kahneman, 1999)

a) Anımsanan fayda: Hafızaya dayalı bir yaklaşım kullanılarak ölçülmektedir. Geçmiş deneyimlerin retrospektif bir değerlendirmesini içerir. Deneyimlenen faydanın anımsayan temelli, geçmişe ait yaşamın bölümlerinin değerlendirilmesidir. Peak-End kuralı ile ilişkilidir. (Wilkinson, 2008:58) Anımsanan fayda, geçici olarak genişletici sonuçların geçmiş üzerine ölçütüdür. Bu bir öznenin geçmişe ait memnuniyetinin veya memnuniyetsizliğinin geçmiş sonuçlarıyla ilişkisinin toplamıdır. (Kahneman, Wakker, Sarin, 1997:376)

b) Gerçek zaman faydası: Ana dayalı bir yaklaşım kullanılarak ölçülmektedir. Örneğin; aşağıda kolonoskopi örneğinde anlatılacağı gibi hastanın her 60 saniyede ağrının şiddetini 0'dan 10'a kadar puanlaması gerektiğinde ölçülebilmektedir.

Kahneman, ana dayalı yaklaşımı toplam fayda olarak da göstermiştir. Kahneman bunu objektif mutluluğun bir ölçüsü olarak kullanır. (Wilkinson, 2008;58)

3) Beklenen Fayda: Deneyimlenen faydanın sonuçları hakkındaki inançların göstergesidir. (Kahneman, Wakker, Sarin, 1997:377). Gelecekte oluşacak bir olayda kişilerin o olayla ilgili deneyim faydası hakkındaki inancıdır. (Wilkinson, 2008:61)

4) Kalıntı Fayda: Beklenen fayda gelecekte yaşanılacak olaylarla bağlantılı iken, kalıntı fayda zamanın ayrı bölümlerinde sonraki dönemlerinde hissedilen haz ve acı ile ilişkilidir. Bu fenomeni ayrı olarak veya birbiri ardına çıkabilir. Örneğin bir kişi, gerçek olaydan bir ay önce Hawaii'ye tatile gitme konusunda beklenen fayda elde edebilir, bir haftalık tatil onu neşelendirebilir, belki bunun zıt etkisi olarak işe geri dönme acı çektirebilir. Buna ilave olarak belki bir ay sonra arkadaşlarla konuşuyor iken aynı tatil deneyimi kişiye fayda artışı hissettirebilir.(Wilkinson, 2008:61)

5) Tanısal Fayda: İnsanların onların eylemlerinden fayda sonucunu çıkardıkları durumdur. Bu fenomeni kendinden sinyalizasyon süreci ile ilişkilidir. İnsanlar belirsizlik halinde durumu belirli kişisel özellikler açısından ele alırlar. Örneğin, güçlü irade gücü sahipliği gibi. Örneğin, insanlar bunu birisinin alkol alıp almayacağı konusunda gözönünde bulundurmaktadır ve bu durumda deneyimlenen faydayı gözönünde bulundurmamaktadırlar. Güçlü veya zayıf bir irade sinyali vermesi bakımından tüketim eyleminden çıkacak sonuç olan faydayı gözönünde bulundurmaktadırlar. İyi tüketimle ilişkili pozitif beklenen deneyimlenen fayda da bir eylemin negatif tanısal faydası ağır basabilir. Bu durumda kişiler tüketimden kaçınacaktır. (Wilkinson, 2008:62)

2.2. Fayda İle İlgili Deneyler

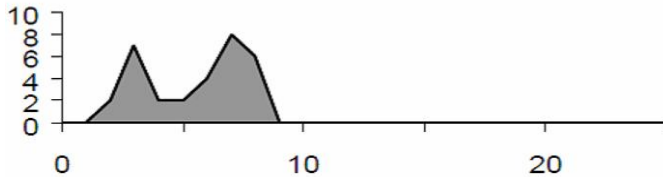
Aşağıdaki deneylerde fayda kavramları arasındaki farklar yer almaktadır.

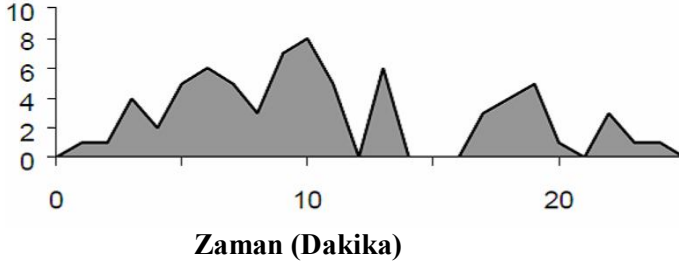
Deney 1. Olağanüstü ağır unutkan bir hastanın mutfağında iki tost makinesi bulunmaktadır. Sağ taraftaki tost makinesi normal çalışmaktadır. Sol taraftaki tost makinesinde tostlar olduğunda hastayı elektrik düğmesinden elektrik çarpmaktadır. Hastanın elini hızlıca geri çekmesi acı çektiğini gösterir. Hasta ertesi sabah durumu hatırlamadığı için şok beklememektedir, çünkü hasta deneyimi hatırlamamaktadır. Sonuç olarak hasta iki tost makinesi arasında kayıtsız kalmaktadır. Hastanın karar faydası iki tost makinesi için eşittir fakat onun deneyimlenen faydaları oldukça farklıdır. Hastanın soldaki tost makinesini seçimi Bentham'ın söylediği anlamda fayda maksimizasyonu olmayacaktır. Deneyimlenen fayda ve karar faydası arasındaki uyumsuzluk bazı bu gibi

patolojik durumlarla sınırlı değildir. Geçmiş olayların değerlendirilmesi ve kararlardaki sistematik hata, normal bilişsel fonksiyonlara sahip karar vericilerde geleceğe ilişkin deneyimlenen faydaların maksimize edilemediği gözlemlenebilir. (Kahneman, Wakker, Sarin, 1997:376)

Deney 2. Kahneman fayda kavramı yerine artık mutluluk kavramını kullanmaktadır ve deneyimlenen faydaya göre mi yoksa anımsanan faydaya göre mi mutlu olduğumuzu birbirinden ayırmamız gerektiğini belirtmektedir. Bu ayrımı yapmak için kolonoskopi deneyi yapılmıştır. 1996 yılında A ve B hastalarına (N=682) uygulanan kolonoskopilerde hastalarca bildirilen ağrının şiddeti ölçülmüştür. Hastalardan her 60 saniyede bir ağrılarını rapor etmeleri istenmiştir. Kolonoskopisi daha uzun süren Hasta B daha çok acı çekmiş gibi görüldüğü düşünülse de, bu hastalardan Hasta A'nın kolonoskopi işlemi ile ilgili anısı, Hasta B'nin anısına göre daha kötüdür ve hikayenin en kritik noktası nasıl bittiği ile ilgilidir. A'nın kolonoskopisi kısa sürmüştü fakat ağırlı bitmiştir. Kolonoskopi sonrası bu insanlara “Tüm kolonoskopiyi düşünecek olursanız ağrı miktarı ne kadar kötüydü?” diye sorulduğunda A için B'ye göre çok daha kötüydü cevabı alınmıştır. Bu deneyimlenen fayda ile anımsanan fayda arasındaki çelişkidir. Deneyimlenen fayda açısından B çok daha kötü bir deneyim yaşamıştır. Bu durumu belirleyen etkenler, önemli anlar ve hikayenin sonudur. Bir kişinin yaşantısını 10 üzerinden puanlaması gerektiği söylendiğinde deneyimlenen faydanın değil anımsanan faydanın ne kadar mutlu olduğunu anlamaktayız. Her bir faydaya uygulanabilecek farklı bir mutluluk kavramı vardır. Anımsanan fayda için mutluluk bir insanın ne kadar mutlu yaşadığıyla ilgili değildir. Bir insanın yaşamını düşündüğünde ne kadar mutlu ve tatmin olmuş olduğuyla ilgilidir. İkisi birbirinden çok farklı hislerdir. (Kahneman, Wakker, Sarin, 1997:384)

Şekil 1. A ve B hastalarına uygulanan kolonoskopilerde hastalarca bildirilen ağrının şiddeti

Kaynak: Daniel Kahneman, Experienced Utility and Objective Happiness: A moment Based Approach, Cambridge University Press, 1999, s. 24

Deneý 3. Katılımcılara sođuk pres deneyimi olarak adlandırılan üç deneý yapılacaktır. Deneýde bir el sođuk suya sokulacak ve kişiden elini çıkarması istendiđinde çıkaracaktır. İlk iki deneý birbiri ardına yapılacaktır. Bir grup katılımcının ilk olarak sađ elleri kısa deneýde kullanılmıř, diđer grupta ise ilk olarak sađ elleri uzun deneýde kullanılmıř, yani yarı yarıya deneý yapılmıřtır. Kısa deneýde, 7 litrelik suyla dolu 11 cm'lik plastik bir kabın içinde bir el 60 saniye 14 C° suyun içinde tutulmuřtur. Uzun deneýde, 7 litrelik suyla dolu 11 cm'lik plastik bir kabın içinde bir el 60 saniye 14.1 C° suyun içinde tutulmuř ve 30 saniye ilave edilerek ısı gitgide 15.2 C°'ye çıkarılmıřtır. İki deneý eller arasındaki karřılıklı dengeyi sađlamak için 7 dakika aralıkla yapılmıřtır. Oda sıcaklıđı 21 C° (+1.1)'de sabitlenmiřtir. Katılımcılar sođuktan dolay ellerinde oluřacak ađrının řiddetini gōstermek için kumanda kullanmaktadırlar. Kısa deneýde bittiđinde 60 saniye sonunda 0 ile 14 arasında bir deđer üzerinden her iki durum için ađrının řiddetinin ortalaması 8.4 tūr. Uzun deneý bittiđinde ađrı řiddetinin ortalaması 6.5'tur, hala biraz ađrı vardır, fakat Peak/End ortalaması ayrıdır. (Kahneman & Fredrickson & Schreiber & Redelmeir, 1993: 402-403) (Kahneman & Thaler; 2006:228) İkinici denemeden 7 dakika sonra katılımcıdan üçüncü deneý için ikisinden birisinin üçüncü deneý olarak tekrar edeceđini ve birini tercih etmesi istenmektedir. 32 katılımcıdan 22'si uzun deneýi tekrar etmesini tercih etmiřtir. Uzun deneýi seçenlerin oranlarına bakıldıđında katılımcıların %80'i (17/21) deneýin son 30 saniyesi boyunca ađrının řiddetinde bir azalıř olduđu belirtmiřtir. 11 katılımcı ađrının řiddetinde herhangi bir deđiřiklik olmadıđını belirtmiřtir. Bu kiřilerin seçimleri ise uzun ve kısa deneý arasında eřit bir řekilde dađılmıřtır. Her iki sonuçta Peak/End kuralı tarafından tahmin edilmektedir. (Kahneman & Fredrickson & Schreiber & Redelmeir, 1993: 402-403) (Kahneman & Thaler; 2006:228) Burada sūrē göz ardı edilip, oyunun sonundaki hissettiklerine gōre kiřiler yanıt vermektedir. Bu deneýimlenen fayda ile anımsanan fayda arasındaki çeliřkidir. Deneýimlenen fayda açısından uzun

süre eli suda kalan çok daha kötü bir deneyim yaşamıştır. Bu durumu belirleyen etkenler, önemli anlar ve deneyimin sonu olduğu için, uzun deney tercih edilmiştir. Anımsanan faydaya göre eli daha kısa suda kalan katılımcılar daha çok ağrı çektiklerini hissetmektedirler. Fakat eli daha kısa süre suda kalan katılımcılar 60 saniye boyunca eli daha uzun suda kalan kişilerle aynı deneyimi yaşamışlardır.

Deney 4.

66 üniversite öğrencisine iki farklı gazetede iş teklif edilmektedir. A dergisinde 35.000 \$'lık iş teklifi yapılmakta, fakat diğer çalışanlar da aynı eğitim ve deneyime sahip olduğu halde işe giren öğrencinin yaptığı kadar yapacakları iş için 38.000 \$ almaktadırlar. B dergisinde 33.000 \$'lık iş teklifi yapılmakta, fakat diğer çalışanlar da aynı eğitime ve deneyime sahip olduğu halde ve işe giren öğrencinin yaptığı kadar yapacakları iş için 30.000 \$ almaktadırlar. Öğrencilerin yarısına hangi işi seçecekleri, diğer yarısına ise onları hangi işin mutlu edeceği sorulmuştur. İlk soru karar faydası ile ilişkili iken, ikinci soru hazcı ya da deneyimlenen fayda ile ilişkilidir. Deneyimlenen fayda, insanların hayallerinde iyi hissettiren ve gelecekte öyle olması umulan ifadelerdir. Fakat insanlara bir karar ya da seçim sorulduğunda, kendi seçimlerinin doğruluğunu ve sebebini araştırırlar. Bu farklılık araştırma sonuçlarında ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin %84'ü görece daha düşük bir pozisyona daha yüksek bir maaş veren A dergisini seçmiştir. %62'si B dergisinin yani daha düşük bir maaş ve görece daha yüksek bir pozisyonun onları daha mutlu edeceğini düşünmektedir. (Wilkinson, 2008:56) (Tversky, Griffin; 2000)

3. SONUÇ

Anaakım iktisada göre fayda ölçülebilir olup olmamasına göre ele alınmıştır. Fakat Nobel ödüllü psikolog Daniel Kahneman'ın öncülük ettiği fayda teorileri ile ilgili yapılan deneylerde karar faydasının yanında özellikle deneyimlenen fayda üzerinde durulmuştur. Deneyimlenen fayda ile ilgili deneyler yapılmış ve bu deneyler sonucunda karar faydası ile deneyimlenen faydanın birbirinden farklı kavramlar olduğu ortaya çıkmıştır. Faydanın iki temel ayrımı bulunmuştur. Bunlar karar faydası ve deneyimlenen faydadır. Karar faydası, bir kararda sonucun ağırlığı iken deneyimlenen fayda Jeremy Bentham'ın kullanımına göre hazza ait ölçüdür. Deneyimlenen fayda gerçek zamanda (anlık fayda) ya da geçmişe yönelik olaylarda geçmişin bir bölümüdür (anımsanan fayda). Kahneman'ın ve diğer konu ile ilgilenen iktisatçı ve psikologların deneyimlenen faydanın ölçülebilir olduğuna dair yaptığı deneylerde deneyimlenen faydanın ölçülebilirliği kanıtlanmıştır. İnsanların mutluluğunun ölçümünde ise anımsanan faydanın

önemli olduğu ön plana çıkarılmıştır. Daniel Kahneman fayda kavramı yerine artık neoklasik iktisadın ölçülebilir bir kavram olarak görmediği mutluluk kavramını kullanmaktadır. Kahneman, deneyimlenen faydaya göre mi yoksa anımsanan faydaya göre mi mutlu olduğumuzu birbirinden ayırmamız gerektiğini ve bunun ölçülebilir olduğunu belirtmektedir. Böylelikle geleneksel iktisadın insan yaşamında bir ölçü olarak ele aldığı fayda kavramı yerine mutluluk kavramının önem kazandığını görmekteyiz.

KAYNAKLAR

Bentham, Jeremy, An Introduction to the Principles of Morals and Legislation, In The Works of Jeremy Bentham Volume:1, Elibron Classics, 2005

Camerer, Colin, George Loewenstein & Drazen Prelec. “*Neuroeconomics: How Neuroscience Can Inform Economics*” Journal of Economic Literature, 43, 2005.

Dinler, Zeynel, Mikro İktisat, 22. Bs. Bursa : Ekin Kitabevi Yay. 2011.

Fehr, Ernst. & F. Colin Camerer, “*Social Neuroeconomics: The Neural Circuitry of Social Preferences*” Trends in Cognitive Sciences, 11: 10, 2007.

Gossen, H. H., 1854. The Laws of Human Relations and the Rules of Human Action Derived Therefrom. Blitiz, R. C. translated, Cambridge: MIT Press, 1983

Kahneman, Daniel & Charles A. Schreiber, “*Determinants of the Remembered Utility of Aversive Sounds.*” Journal of Experimental Psychology: General. 129:1, 2000.

Kahneman, Daniel & Richard H. Thaler, “*Utility Maximization and Experienced Utility*”, Journal of Economic Perspectives, Vol: 20, No:1, 2006.

Kahneman, Daniel, B. Fredrickson, C. M. Schreiber & Donald Redelmeir. “*When More Pain is Preferred to Less: Adding a Beter End.*” Psychological Science. 4:6, 1993.

Kahneman, Daniel, Peter P. Wakker & Rakesh Sarin. “*Back to Bentham? Explorations of Experienced Utility*”, The Quarterly Journal of Economics, May 1997.

Kahneman, Daniel. “*Experienced Utility and Objective Happiness: A moment Based Approach*”, Cambridge University Press, 1999.

Küçükkalay, Abdullah Mesud. İktisadi Düşünce Tarihi, Beta Yay. İstanbul. 2008.

Menger, Carl. Principles of Economics. 1871. Trans. James Dingwall and Bert F. Hoselitz. Grove City, PA: Libertarian Press, 1994.

Read, Daniel. “*Utility theory from Jeremy Bentham to Daniel Kahneman*”, Working Paper, 2004.

Stanley, W. Jevons. *The Theory of Political Economy*, 3. edition, London: Macmillan and Co. 1888.

Trepel, Cristopher, Craig R Fox, & Russell A. Poldrack, “*Prospect theory on the brain? Toward a Cognitive Neuroscience of Decision Under Risk*” *Cognitive Brain Research*, 23, 2005.

Tversky, Amos & Dale Griffin, “*Endowment and Contrast in Judgments of Well-being*”, *Choices Values Frames*, New York: Cambridge University press., 2000.

Ünsal, Erdal. *Mikro İktisat*, 8. Bs. Ankara: İmaj Yay. 2010

Walras, Leon. *Elements of Pure Economics*. Routledge, 2010.

Wilkinson, Nick. *An Introduction to Behavioral Economics*, Palgrave Macmillan, 2008.